

Door Chaos heen

Ledevaertkerk Chaam, zondag 13 augustus 2017

Ds. Sara Dondorp

Eerste Schriftlezing: Jona 2:1-11

Tweede Schriftlezing: Matteus 14:22-33

Inleiding

'Door de chaos heen' is vandaag het thema. We leven in chaotische tijden... In beide lezingen hebben mensen te maken met chaos, of liever: met angst voor de dreiging van water. Water staat voor chaos. Aan het begin van de schepping was er alleen chaos en wirwar. Een oervloed van wateren waarover Gods Geest zweefde. Dat water komen we tegen in het boek Jona. Dit profetenboek kan je misschien het beste lezen als persiflage. Het verhaal is in alle opzichten te gek voor woorden. Het begint heel normaal: Gods woord geschiedde aan Jona. Hij krijgt opdracht om naar de grote stad Ninevé te gaan, want daar heerst het kwaad. Een vreemde opdracht, want daar eren ze Israëls God niet. Het is een heidense stad met heidense goden en gebruiken. Het klinkt als Las Vegas overhalen om stiltecentrum te worden. Het staat er alsof het doodnormaal is. Tegenwoordig heet Ninevé Mosul. Nog altijd een zeer grote stad. Maar nu bijna volledig kapotgeschoten. De huidige inwoners zijn eerder slachtoffer van het kwaad. Mosul en andere steden zijn in de greep gekomen van het kwaad dat IS heet. Kwaad dat niet zomaar weg te doen is. Maar goed, Jona gaat op weg, alsof het doodnormaal is. Maar hij gaat niet naar Ninevé. Hij gaat precies de andere kant op. Jona vlucht weg van zijn roeping. Hij is dienstweigeraar. Hij daalt af in een schip, bemand door heidenen. God grijpt in en gooit een grote storm over de zee. Uiteindelijk wordt Jona in zee gegooid. Daar begint de eerste lezing van vanmorgen.

In de tweede lezing gaat het ook over chaotiserende krachten. Jezus was met zijn leerlingen aan de oever van het meer. Mensen waren hem gevolgd: hij had hun zieken genezen. Intussen was het laat geworden. En er was niets te eten. Vijf broden en twee vissen, meer niet. Met dat voedsel werd iedereen gevoed. Ongetwijfeld werd het intussen nog later. Daar begint de tweede lezing van vandaag....

Overdenking

Gemeente van Jezus Christus, lieve mensen,

Alles is groot in het verhaal over Jona. Of misschien wel grotesk. Het begint met de grote stad Ninevé. In oude tijden was dat inderdaad een enorm grote stad. Zoiets als New York nu. Indrukwekkend en groots. Daarbij vergeleken was Jerusalem zoiets als Etten Leur. In die enorm grote stad heerst het kwaad. Hun kwaad is opgestegen voor Gods aangezicht, staat er letterlijk. Ten hemel schreiend is het. Daar moet Jona iets aan gaan doen.

Wat Jona van die opdracht vind, horen we niet. Mozes zei nog tegen God dat hij zijn opdracht te groot vond. Maar hij gaat aan het werk, zij 't schoorvoetend. Jona zegt niks, vindt niks. Hij staat op en gaat. De verkeerde kant op. Hij gaat het schip in. Op zee gaat het helemaal fout. De Eeuwige weet hem te vinden en gooit een grote wind naar de zee. Weer is het groot, groter grootst. Wij zouden misschien spreken van een tsunami. Een tsunami van ellende komt over Jona neer. Het is chaos geworden. Zoals voor de schepping begon. Gek genoeg is Jona helemaal niet bang. Hij ligt te slapen. De matrozen moeten hem wakker maken. De oplossing blijkt te zijn om Jona in zee te gooien. Daardoor wordt de zee inderdaad rustig. De matrozen zijn perplex. Zonder er erg in te hebben, heeft Jona hén alvast bekeerd. Ze vrezen de Eeuwige met grote vreze, staat er letterlijk. Alles is groot. Tot en met de grote vis die Jona komt redden. Zo komt hij helemaal onder in de zee terecht, in

de buik van de vis. In vroeger tijden klonk dat als de onderwereld, het rijk van de dood. Dieper kan niet. Groter kan de ellende niet worden. Chaos, ellende, duisternis, onduidelijkheid. Absoluut dieptepunt.

Die vis is natuurlijk grappig en onmogelijk tegelijk. Maar ondertussen zit er in het verhaal wel een ernstige ondertoon. Misschien kan je het boekje Jona óók wel zo lezen: vanuit de verwarring over een wereld die niet meer lijkt te kloppen. Een profeet doet precies niet wat de Eeuwige hem vraagt.... en toch gaan de heidense matrozen Hem vrezen en eren. Hoe zit dat? Klopt de wereld nog wel? Dat kunnen wij ons net zo goed afvragen. De machtigste man op aarde doet niks anders dan twitteren, golf spelen, medewerkers ontslaan en tegenstanders ophitsen. Zo iets hadden we vroeger voor onmogelijk gehouden. Grote groepen mensen zijn op de vlucht voor oorlog, armoede of ellende, of alle drie tegelijk; droge gebieden worden droger, natte gebieden natter en ijskappen smelten sneller dan iedereen verwacht had. In een tijd dat lastige beslissingen nodig zijn om de planeet te redden, lijken bestuurders meer met hun eigen positie bezig dan met de verre toekomst. Valt het allemaal nog te begrijpen in onze wereld? Soms voelt het als chaos en wanorde. Hoe moet dat verder?

"Uit het dodenrijk roep ik om hulp," roept Jona uit de diepte van de zee. Zo krijgt het verhaal ineens een bijzondere kleur. Want Jona zit hier letterlijk in de diepte, in het dodenrijk. Zijn gebed lijkt op Psalm 130: Uit de diepte roep ik tot U. Met dit verschil dat Jona zich letterlijk in de diepte bevindt. Dat maakt zijn uitroep bijna tastbaar. Onwillekeurig moet ik denken aan de Duitse theoloog Bonhoeffer, over wie wordt verteld dat hij in de gevangenis psalmen zong. Hij zong ze uit zijn hoofd, want boeken had hij niet in zijn cel. Hij zong ze om moed te houden. En om zijn hoofd alert te houden. Om hem heen hoorden andere gevangenen en cipiers hem zingen, waardoor ook zij moed konden vatten en hoop konden krijgen. Door psalmen te zingen verandert de situatie niet echt. Wat wel verandert is de manier waarop je zelf de situatie ervaart. De diepte is niet meer alleen donkere chaos, er is een perspectief van uitkomst, van doortocht. Hoe dat er dan ook uit zal zien. Bonhoeffer zelf is niet meer uit de gevangenis gekomen, maar hij blijft na zoveel jaren nog steeds mensen inspireren. Doortocht uit de chaos. Perspectief.

Er is een joodse Midrash, een oude bijbeluitleg, over Jona in de vis, waarin wordt verteld hoe de vis Jona meeneemt door de wateren. De vis laat Jona onder meer de plek in de rietzee zien, waar Israël droog door het water trok, bevrijding tegemoet. Het zeewier waar Jona over zingt, is riet uit de rietzee. Net als het volk Israël wordt Jona door de zee heen getrokken. Het lijkt bijna een opstandingsverhaal: "U trekt mij levend uit de dood omhoog." Zo wordt de dienstweigeraar Jona, die dacht God te ontvluchten, door diezelfde God door de dood heen levend gered. Als je erover nadenkt is ook dat groots en onmogelijk.

Zodra Jona klaar is met bidden spuugt de vis hem uit. Even terzijde: Jona's gebed is geen boetepsalm maar een danklied. Dat is merkwaardig, want terwijl hij zingt zit hij nog in de diepte. Hij lijkt een voorschot te nemen op zijn redding. Jona weet hoe een psalm werkt. Vaak eindigt het met een polemieek. De trouwe volgeling tegenover de goddeloze die ten onder zal gaan. Jona zet trouwhartig een polemieek in zijn psalm, want dat hoort. Maar eigenlijk kan hij dat niet doen. Want de goddelozen op het schip dat hij verliet, waren meer trouw aan de Eeuwige dan hijzelf. Hij benoemt degenen die armzalige afgoden vereren, maar zet er voor alle zekerheid maar niet bij wat hij hun toewenst. Want ja, die trouwe matrozen werden tenslotte ook gered. Zo houdt hij een spiegel voor: geen enkel onderscheid is absoluut.

Jona komt dus weer op het droge. Zoals Israël droog door de rietzee kwam. De profeet Jona belichaamt als het ware zijn profetie. Hij spreekt niet profetisch, hij beleeft zijn profetie, zijn redding. Na zijn avontuur in de onderwereld gaat Jona verder. Hij gaat naar Ninevé, dat zich zonder slag of stoot bekeert. Inderdaad, alsof Las Vegas door slechts één donderpreek alle casino's sluit, alle lichten dooft en een bezinningsoord wordt. Of alsof Islamitische Staat ineens alle geweld afzweert en een islamitische vredesbeweging wordt. Dat is niet zozeer groots als wel grotesk, ongelooflijk. Alsof de verteller wil duidelijk maken: hoe groot de chaos van het kwaad ook is, God is bij machte een doortocht te creëren. Hoe groot de chaos ook is: God is altijd nóg groter.

De chaos die de wind aanricht over het water, dat is wat Jezus' leerlingen ervaren. Een zee die door toedoen van de wind bedreigend wordt. Het is een beeld voor gebrek aan vertrouwen. De zee staat voor oermachten, voor het rijk van de dood. Ze zijn volledig in paniek, zien geen enkele uitweg. Alleen chaos. Maar Jezus overwint de chaos. Hij overwint oermachten en dood. Als vanzelfsprekend loopt hij eroverheen. Met het verhaal van Jona in het achterhoofd, mag je ook dit verhaal als opstandingsverhaal lezen. Door alle chaos heen, blijkt het vertrouwen sterker te zijn. Sterker dan de wind, sterker dan de zee, sterker dan de dood. Het is Petrus die, net als Jona, roept: "Red mij!" Petrus die het vertrouwen over zich voelt komen en ook probeert over de chaos, over het water heen te lopen. Heel even lijkt het te lukken, maar dan neemt de twijfel het over. Zo'n groot vertrouwen is menselijkerwijs gesproken té groot. Petrus zakt er letterlijk doorheen. Het is Jezus die hem optrekt.

Het verhaal van Petrus is voor ons misschien herkenbaarder dan dat van Jona, met zijn sprookjesachtige vis. Petrus die overspoeld wordt door het water, door zijn twijfel. Hoeveel mensen worden er niet overspoeld door de chaos van onze wereld. Door uitzichtloosheid. Overspoeld door onmacht, onzekerheid, door gebrek aan houvast. Kunnen we nog wel een doortocht door de chaos heen zien? Vanuit het schip in de storm, vat Petrus moed, midden in de chaos. Hij geeft gehoor aan de stem die hij hoort: "Wees niet bang, Ik ben." Jezus maakt zich bekend met de Godsnaam: Ik ben er voor jou. Zijn Godsvertrouwen houdt Petrus op de been. Maar de chaos is en blijft onvoorstelbaar groot en hij redt het niet. Hij heeft Jezus' uitgestoken hand nodig. Hij heeft een ander nodig. Pas daarna gaat de wind liggen. Pas daarna durven de leerlingen te vertrouwen op Gods Zoon. Zoals Jona zijn vis nodig had om weer op het droge te komen, zo had Petrus een uitgestoken hand nodig om er doorheen te komen.

Om door de chaos heen te kunnen zien, hebben we die vis nodig, die uitgestoken hand, die ander... hebben we de uitgestoken hand ván de Ander nodig. Een uitgestoken hand die ons leert om te blijven vertrouwen, door de chaos heen. Vaak is het enorm moeilijk om zo'n uitgestoken hand te ervaren. Ook dat is een kwestie van vertrouwen. Daar kunnen we elkaar in helpen. Door voor elkaar een ander te zijn. Door Gods uitgestoken hand te vertalen naar menselijke handen. Zo kunnen we elkaar helpen in het vertrouwen dat door de chaos heen Gods reddende kracht groter is dan wij kunnen bevatten. Groter en groots.
Amen.